ДІАЛОГ КУЛЬТУР І ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Литвиненко О.М.,
кандидат філософських наук, головний консультант відділу гуманітарної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень

Литвиненко О.М. ДІАЛОГ КУЛЬТУР І ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ // ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ПРАКТИКАХ ВЕДУЩИХ НАУЧНЫХ ШКОЛ. – 2014. – № 5; URL: fund-issled-intern.esrae.ru/5-67

У статті розглядаються історичні та соціально-політичні причини виникнення у суспільній свідомості та науковому дискурсі XX ст. проблеми цілісності особистості як центральної антропологічної проблеми нашого часу. Аналізується вплив на її розв'язання діалогу культур, як найбільш ефективної форми міжкультурної взаємодії, а також внутрішні передумови, що роблять можливим даний діалог. Пропонується бачення культури як головного, інтегрального чинника формування особистості, оскільки вона опосередковує вплив на людину соціальних чинників, як останні, своєю чергою, опосередковують вплив природних чинників.

Ключові слова: культура, особистість, діалог, цілісність, ідентичність.

Вступ. Питання, порушені в статті, є надзвичайно важливими для України, яка й досі перебуває у транзитному стані. Навіть на 23-му році незалежності для неї залишається актуальним подолання, насамперед, на рівні суспільної свідомості, радянської культурної спадщини, яка є одним з чинників політичної стагнації, блокування реформ, фатальних прорахунків у зовнішній політиці. Подолання означає насамперед переосмислення, тобто, внутрішній діалог, у ході якого можуть бути вироблені принципи збереження історичної континуальності і оптимальні моделі подальшого розвитку.

Невирішеність проблеми культурної інтеграції регіонів країни, що мають суттєві відмінності у національному складі, історичній пам'яті, світогляді, звичаях і традиціях, конфесійних і мовних уподобаннях, стала однією з причин трагічних подій 2014 р. – втрати Криму і війни на Сході. Можна констатувати, що наразі ні влада, ні інтелектуальне середовище не готові запропонувати реальні шляхи розв'язання цієї проблеми, яка, не менше, ніж катастрофічний стан економіки і військовий тиск з боку Росії, загрожує цілісності і суверенітету держави.

Дезінтегрованість українського суспільства має не лише регіональний, але й індивідуальний вимір. Індивід, що перебуває під перехресними культурними впливами і, водночас, позбавлений сталих життєвих орієнтирів, санкціонованих традицією і суспільним схваленням, має слабку психологічну резистентність і здатність до внутрішньої інтеграції. Сурогатом останньої

може виступати примітивізація почуттів і ціннісних установок, але внаслідок цього зменшуються адаптаційні можливості індивіда і перекривається шлях особистісного розвитку, метою якого є досягнення стану внутрішньої цілісності, тобто, гармонійної єдності всіх здібностей, що реалізуються у самовдосконаленні і діяльності на благо суспільства.

Окреслені вище проблеми характерні не лише для України. Тут, внаслідок дій певних зовнішніх і внутрішніх чинників, вони набули особливої гостроти, але їх не позбавлені і більш стабільні та благополучні суспільства. Регіоналізація, міжнаціональні конфлікти, слабка культурна сумісність різних етнічних груп, особливо, коли йдеться про іммігрантів і корінне населення, розмивання традиційних ідентичностей – це реалії життя багатьох країн Європи, спричинені об’єктивними тенденціями світового розвитку доби пізнього Модерну і Постмодерну.

Цілями дослідження є: аналіз змін в уявленнях людини про саму себе і культуру як основну передумову її особистісного розвитку та соціального існування на тлі суспільно-політичних трансформацій XX – XXI ст.; розкриття значення діалогу культур як стратегії подолання внутрішньої дезінтеграції на індивідуальному і суспільному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Людина і культура у своїй цілісності стали майже одночасно об’єктами пізнавального інтересу, а пізніше – наукового дослідження. Із соціально-історичної точки зору цей інтерес був пов'язаний з виникненням феномену європейського індивідуалізму і виходом на міжнародну арену націй як суб’єктів політичних процесів, джерел влади і права. Оскільки однією з головних рушійних сил розвитку та історичної активності нації визнавався її дух (volksgeist), внутрішня ідея, а її безпосереднім вираженням – культура, остання стала предметом активних досліджень, а також головним маркером національної ідентичності, наприклад, у німецькій традиції, якій слідували й деякі слов’янські, недержавні на той час народи. З іншого боку, соціально-політичні зміни кінця XVIII – початку XIX ст., що охопили всю Європу, істотним чином вплинули на уявлення про людину, мотиви її вчинків, засади і цілі її існування. Сутнісний зв'язок між виникненням нових поглядів на людину і культуру в цю добу відзначив К.Гірц: «Виникнення наукового уявлення про культуру відноситься (чи, принаймні, має прямий стосунок) до моменту спростування погляду на природу людини, панівного в епоху Просвітництва…, і заміни його на погляд не лише більш складний, але й набагато менш ясний. Спробами внести у нього ясність, відтворити зрозумілу картину того, що ж таке людина, з тієї пори просякнуті всі наукові розважання про культуру». [1, с. 44].

Кінець XIX – початок XX ст. позначився критикою гуманізму і його культурних основ, серед останніх – таких різних речей як релігія і позитивістська віра в науку як основу соціального прогресу, економічного розвитку і морального вдосконалення. Був дискредитований образ людини як

істоти, здатної діяти раціонально і керуватися при цьому вищими ідеалами. Серед тих, хто найбільше долучився до «смерті Бога» і деконструкції «людини» у вищезазначеному розумінні цього слова, можна назвати Ф.Ніцше і З.Фрейда. Перший, вважаючи, що «людина» – це те, що необхідно подолати, пророкував прихід «надлюдини», позбавленої всього «надто людського», другий відкрив глибини свідомості, спотвореної неврозами, і підсвідомих, незалежних від людської волі і розуму тяжінь – лібідо і танатосу.

Масштабні політичні катаклізми і війни XX ст. остаточно змінили уявлення про людину і культуру. Якщо у XIX ст. остання ще могла сприйматися як константна основа національного буття і суспільного прогресу, засіб «пом'якшення звичаїв» нижчих класів і «нецивілізованих» народів, запобіжник від рецидивів варварства, то XX ст. виявило всю крихкість цієї основи. Проблемою стало не поширення культури, а її збереження, а також її спроможність розвивати, зберігати і плекати людське в людині. Натомість XX ст. виявило здатність культури бути як об'єктом, так і інструментом цілеспрямованих політичних маніпуляцій з метою формування нової суспільної свідомості. Досвід тоталітарних держав продемонстрував можливості масштабної заміни культурного контенту і навіть цілковитої зміни культурної парадигми.

Водночас проблематичним стало й існування людської особистості разом з тим, що її конституювало і підтримувало – релігією, традиційною етикою, класичним правом. Військові й суспільно-політичні практики новітнього часу поставили на місце самодостатнього, впевненого у своїх силах, правах і можливостях індивіда XIX ст. статистичну соціальну одиницю. Вони ж відкрили й утилізували, зробили операційними такі властивості людини, які попередня епоха воліла бачити атрибутами соціального дна чи інтелектуального «підпілля», тоді як про їх іманентність людській природі здогадувалися лише окремі, найбільш проникливі уми. Така ситуація сприяла розвитку тенденцій втечі від себе і від свободи, а також виникненню специфічного «аутсайдерського» індивідуалізму, відображеного у «філософії абсурду» і певних напрямах літератури. Прагнення знеособлення, масовості, з одного боку, і граничний, позбавлений грунту і мети існування індивідуалізм, з іншого, стали реаліями як тоталітарних, так і ліберальних суспільств, а, пізніше, суспільства масового споживання.

Дедалі більшого значення набувають екзистенційні проблеми самотності, відчуженості, дисгармонійності людської особистості. Вони інтегруються у фундаментальну антропологічну проблему сенсу, точніше, втрати сенсу людського існування, дозріванню якої до самостійної філософської проблеми сприяли, на думку М.Бубера, два чинники: «прогресуючий розпад попередніх органічних форм прямого людського спільного життя» і «відторгнення людини від її творіння». [2, с. 246]. Тут ідеться про згадану вище кризу традиційної культури і пов'язаного з нею світогляду, а

також про втрату безпосередності і цілісності у ставленні людини до предметної області її існування. Під дією згаданих чинників людина ототожнюється зі своєю соціально і професійно визначеною функцією, ціле зводиться до частини. Частковість самоусвідомлення і самопрезентації разом з невкоріненістю у бутті стають її визначальними характеристиками, а практично завершена секуляризація усіх значущих сфер життя разом із втратою віри у прогрес позбавляють її прийнятної перспективи існування.

Зазначені зміни в суспільній свідомості разом із соціальною, політичною, гносеологічною дискредитацією раціоналізму, а також суб'єкт-об'єктного підходу, як фундаментального ставлення до дійсності, стали причиною «антропологічного повороту» не лише у філософській думці, але і в інших галузях наукового знання, насамперед тих, що торкаються основ людського і природного буття. Постановка проблеми людського як основної філософської проблеми сучасної доби супроводжувалася змінами людинознавчої проблематики. Психологічна і моральна складність, суперечливість та, водночас, відкритість, незавершеність особистості унаочнили той факт, що актуальні раніше пошуки сенсу і мети її існування виявилися безперспективними без теоретичного і практичного вирішення проблеми її сутнісної цілісності. Дана проблема у XX ст. постала як першорядна у психоаналітичній, гуманістичній, трансперсональній парадигмах психології, різних напрямах філософської антропології та екзистенціалізму, культурології, релігієзнавстві. На думку М.Фрідмана, філософська антропологія і є нічим іншим як вивченням цілісності й унікальності людського.

Водночас антропологічні студії (насамперед у галузі культурної антропології) виявили принципову залежність формування особистості від традиційної для її соціального оточення культури, а масштабні зміни у відносинах по лінії людина – культура – соціум, спричинені ще й досі недостатньо вивченими і прогнозованими глобальними процесами, продемонстрували наслідки розриву чи зміни цієї залежності у вигляді кризи ідентичності, тобто, деформації структури особистості на ціннісно-смисловому рівні.

Таким чином став, як ніколи раніше, очевидним зв'язок між цілісністю особистості і збереженням та постійною актуалізацією культури, до якої вона належить. Однак у сучасному відкритому світі, об'єднаному густою мережею внутрішніх зв'язків, де комунікації стають дедалі швидшими і легшими, а інформаційний обмін практично не піддається жодному обмеженню чи контролю, збереження культури, як цілісного утворення, є проблемою самою по собі, а багатопланові міжкультурні відносини – тим тлом, на якому вона тільки й може бути розв'язана. Тому характер цих відносин має велике значення як для збереження культури, так і для збереження ідентичності, тобто, цілісності особистості.

Наприкінці XX – початку XXI ст. набуває актуальності питання міжкультурного діалогу, що було зумовлено не стільки закріпленою низкою міжнародних документів ліберальною установкою на визнання рівності культур, скільки глобальними політичними і соціокультурними змінами – зникненням біполярної системи міжнародних відносин, збільшенням міграційних потоків, виходом на перший план геополітичних центрів з суттєвими цивілізаційними відмінностями, що дало підставу С. Гантінгтону прогнозувати майбутнє людства у парадигмі зіткнення цивілізацій. Проблема міжкультурного діалогу щільно пов'язана з проблемами дотримання прав людини у багатокультурному суспільстві, збереження балансу між правами спільноти та особистості, які розробляє теорія мультикультуралізму і мультикультурного громадянства.

У період 2002–2007 років тема діалогу між цивілізаціями була проголошена ЮНЕСКО пріоритетною. Міжкультурний діалог через освіту, науку, культуру і ЗМІ став середньостроковою стратегією ЮНЕСКО на 2008–2013 роки. 4 грудня 2007 року Європейська комісія презентувала ініціативу «2008 рік – Європейський рік міжкультурного діалогу». У 2007 році Генеральна Асамблея ООН проголосила 2010-ий рік Міжнародним роком зближення культур. 2012 рік став Роком міжкультурного та міжрелігійного діалогу в рамках ООН.

7 травня 2008 року на 118-й сесії Комітету міністрів Ради Європи була затверджена Біла книга з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності й гідності», в якій діалог визнавався пріоритетною формою міжкультурних відносин, альтернативою асиміляції та політиці мультикультуралізму. Міжкультурний діалог передбачає розвиток «толерантності як поваги до чужих цінностей, а ще більше – як позиції, що припускає розширення кола особистих ціннісних орієнтацій за рахунок позитивної взаємодії з іншими культурами». [4].

Якщо міжкультурний діалог нехтують на користь політики мультикультуралізму або він заходить у глухий кут, досить реальною стає ситуація, коли максимальна відкритість міждержавних кордонів, наприклад, у рамках ЄС, супроводжується посиленням внутрішніх неформальних кордонів між культурними спільнотами, особливо, якщо останні належать до різних цивілізацій: «Фізичні кордони на зовнішньому пограниччі Європейського Союзу можуть відкритися свого часу. Однак можуть виникнути інші типи кордонів між народами та спільнотами. Наприклад, іммігранти, що живуть у Європейському Союзі, зберігають свою власну ідентичність і таким чином створюють світ, що відкидає інтеграцію внаслідок специфіки цієї ідентичності». [5].

Чинником, що сприяє «анклавізації» культурної спільноти, а в деяких випадках заважає її діалогу з іншими спільнотами та національною більшістю в державі, часто стає релігія. Як показує досвід, вона може посилювати почуття

окремішності і виключності навіть у поколіннях, в інших відношеннях (мовному, соціальному, професійному) достатньо адаптованих до місцевих умов. З іншого боку, елімінація релігійного чинника з культурного життя підриває його основи, натомість актуалізація цього чинника на новому рівні осмислення, і саме у контексті міжкультурного діалогу, може стати початком того, що М.Еліаде називав «новим гуманізмом».

Однак, окрім суспільно-політичного, міжкультурний діалог має глибокий антропологічний сенс, оскільки стосується проблеми формування ідентичності у мультикультурному середовищі. Такі визначення цієї ідентичності, як «перехідна», «маргінальна», «гібридна», асоціюються з нестійкістю, вразливістю, внутрішньою конфліктністю, соціальною дезадаптивністю. Є підстави стверджувати, що у суспільствах, які дотримуються принципів ліберальної демократії і мультикультуралізму, розглядаючи їх лише з правової точки зору, криза ідентичності стає проблемою не лише іммігрантів, але й корінного населення. Таким чином, зростання культурного плюралізму вписується у загальний контекст соціокультурних трансформацій нашого часу і їх впливу на формування людини.

Ситуацію можна охарактеризувати словами Н.Кетрін Хейлз: «Постгуманістичний суб'єкт – це амальгама, зібрання різнорідних компонентів, матеріально-інформаційна цілісність, чиї межі зазнають безперервної будови і перебудови». [3, с. 23]. Потрібно зауважити, що зазначена «матеріально-інформаційна цілісність» принципово відрізняється від цілісності особистості. Остання є результатом цілеспрямованого самоформування, самовдосконалення, докладання волі і розуму до привласнення та асиміляції всього багатства людського досвіду. Її передумовами є попереднє усвідомлення значущості власного Я і внутрішня свобода. І перше, і друга не дані людині апріорно, а є похідними від певного переживання соціальності, властивого індивідові доби Модерну і втраченого «постгуманістичним суб'єктом»: «Якщо «людська сутність – це свобода від волі інших», то «пост-людське» є «пост» не тому, що обов'язково не вільне, а тому, що апріорі не існує способу розпізнати власну волю, яка може ясно відрізнятися від волі чужої». [3, с. 23].

Якщо культура є основою людського буття, тим, що конституює людину в усій багатоманітності її функцій та соціальних ролей, то логічно зробити висновок, що культурні зміни призводять до змін у структурі особистості, тим більш радикальних, чим радикальнішими є вони самі. Змінність культурних форм, у тому числі, під зовнішніми впливами, супроводжує всю історію людських цивілізацій, але «духовна ситуація нашого часу» характеризується свідомою відкритістю цим впливам і свободою вибору, яких не знали попередні, більш традиційні суспільства. Сучасна людина є вільною у своєму

ставленні як до інших, так і до своєї культури. Місце зумовленості заступило усвідомлене прийняття/неприйняття з усіма проміжними градаціями.

У такій ситуації діалог постає не лише найбільш оптимальною, а, по суті, єдино можливою формою ставлення особистості до культурного контексту свого існування. Взагалі культура є діалогічною за самою своєю природою. Вона створюється у діалозі між її творцями, у внутрішньому діалозі кожного з них, у діалозі інших культур, що впливають на неї, у своєму діалозі з ними. Як щось статичне і замкнене в собі, культура може бачитися лише з етнографічної точки зору. В дійсності вона є відкритою системою. Однак лише в наш час ця її властивість була цілком усвідомлена і стала розглядатися як життєво важлива для подальшого розвитку людства.

Розуміння сутнісної діалогічності культури дозволяє усвідомити як зовнішній, так і внутрішній виміри міжкультурного діалогу і уникнути поверхових уявлень про нього як данину толерантності, процес, що сприяє культурному синкретизму, «гібридності», некритичному поєднанню різнорідних ідей та цінностей. Діалог культур – це культурний синтез. В ньому людина не просто визначає і окреслює свій екзистенційний простір, а виходить за власні межі, які вона навіть не усвідомлювала у стані буденного існування. Як писав М.Бубер, «людина за своєю сутністю переростає межі світу». [2, с. 215].

Але людина, будучи відкритою майбутньому і світові навколо неї, є водночас квінтесенцією свого минулого – індивідуального та історичного досвіду і вічно присутнього на позасвідомому рівні комплексу колективних архетипів, що виявляються у міфології – праоснові будь-якої культури. Тому, говорячи про діалог культур у відношенні до цілісності людської особистості, ми маємо на увазі не лише синхронний, але й діахронний його вимір. Формування особистості відбувається у діалозі між сучасним і минулим, коли на останнє проектуються прагнення, сподівання, почуття, комплекси, нездійснені мрії, і з перспективи минулого судиться сьогодення та створюється образ майбутнього. Втрата здатності до діалогу зі своїм минулим, закритість його з тих чи інших причин має наслідком культурну маргіналізацію, що є зворотним боком деградації особистості. Потрібно зазначити, що ця закономірність в тій самій формі виявляється і на соціальному рівні.

Але постає питання: Що гарантує єдність культури у часовому вимірі і створює можливість для її внутрішнього діалогу? Очевидно, це ті константи, які присутні в культурі на всіх етапах її розвитку. Їх пошук вимагає уявлення про те, що таке культура за своєю суттю, у своїй основі, а не лише на рівні її зовнішніх проявів, оскільки основа і є тим, що зберігається попри всі історичні зміни.

К.Гірц, як раніше М.Вебер, вважав, що культура – це павутиння сенсів, і завдання науки – пошук їх значень, інтерпретація. [1, с. 11]. Очевидно, йдеться

не про будь-які сенси, а про ті, що не підлягають понятійному визначенню. Засобом їх вираження може бути лише символ. Отже, культура у своїй основі – це мережа символів, які зберігають своє значення і функцію доти, доки вона існує. Про архаїчну природу символу і його константність відносно культури писав Ю.Лотман: «У символі завжди є щось архаїчне… Символи є одним з найбільш стійких елементів культурного континууму… Константні набори символів, що пронизують діахронію культури, значною мірою беруть на себе функцію механізмів єдності: здійснюючи пам'ять культури про себе, вони не дають їй розпастися на ізольовані хронологічні шари. Єдність основного набору домінуючих символів і тривалість їх культурного життя значною мірою визначають національні та ареальні кордони культури… Структура символів тієї чи іншої культури утворюють систему, ізоморфну та ізофункціональну генетичній пам'яті індивіда». [6].

У символі, як вважав К.Г.Юнг знімається протилежність між свідомим і несвідомим: «У підґрунті кожного неврозу лежить моральна проблема протилежностей, що не піддаються раціональному розв'язанню: відповіддю на неї може бути лише … третє вищого порядку, символ, що дає вираження обом сторонам». [7, с. 206]. Те, що знаходить вираження у символі – «синтез свідомих і позасвідомих даних» – і є цілісністю особистості. [7, с. 216]. Примітно, що «цілісність» або «самість» і «Божественне» мають, згідно з К.Г.Юнгом, спільну символіку, що свідчить про важливість для особистості актуалізації релігійної, міфологічної основи своєї культури.

У відносинах з минулим є місце і для свободи, і для фатальності. Ми вільні у пізнанні та інтерпретації минулого. Спираючись на адаптований до сучасних проблем і потреб досвід минулого, ми вільні у його використанні і у виборі майбутнього, оскільки лише за нами вибір і рішення. Але ми приречені саме на наше минуле, яким би мізерним, похмурим і малозначущим з погляду всесвітньої історії воно не здавалося і скільки б приводів для фрустрації не давало. На індивідуальному рівні це ще більш очевидно: людина не може змінити своєї біографії з фактологічної точки зору, в її владі лише оцінки й інтерпретації фактів, що, втім, теж немало. Так само, хоч це здається менш очевидним, ми приречені на нашу культурну спадщину.

Про небезпеку некритичного прийняття елементів інших культур на актуальному і в наш час прикладі захоплення східними релігіями і філософськими концепціями застерігав К.Г.Юнг: «Будь-хто, якщо він вважає, що може просто запозичити східні форми мислення, позбавляє себе власних коренів, бо форми, що ним запозичуються, не виражають нашого західного минулого, але залишаються безкровними інтелектуальними поняттями, що не зачіпають внутрішніх струн нашого буття». [7, с. 201].

К.Г.Юнг також попереджав про крайні наслідки втрати власної традиції: «Втрата коренів і втрата традиції невротизують маси, готуючи їх до колективної істерії, – а колективна істерія вимагає колективної терапії, що

полягає у знищенні свободи та встановленні терору. Ті держави, де панує раціоналістичний матеріалізм, мають тенденцію перетворюватися не стільки на тюрми, скільки на божевільні… Природно, наявна а наш час тенденція руйнувати будь-яку традицію або переводити її у позасвідомий стан здатна перервати на кілька століть нормальний процес розвитку, замінивши його тимчасовим спалахом варварства». [7, с. 207].

Заміна символічного коду, тобто, культурного підгрунтя особистості, призводить до фатального розходження її свідомого і несвідомого, дисгармонії психіки, зрештою до неврозів, приклади яких відомі з літератури народів, що пережили революційну модернізацію «зверху». Серед останніх можна згадати твори сучасного турецького письменника, лауреата Нобелівської премії О.Памука.

Основою діалогу культур є розуміння. Як писав М.Еліаде, «Щоб бути справжнім і плідним,… діалог не повинен обмежуватися емпіричною та утилітарною мовою. Справжній діалог повинен торкатися основоположних сторін». [8]. Однак на заваді йому стають такі тенденції культурного розвитку, які Т.Адорно і М.Хоркхаймер узагальнили у понятті «культурна індустрія», протиставивши його «справжній (автентичній) культурі»

Культурна індустрія створює і поширює лише «товари» певного призначення. Відтак творчість і осягнення її результатів замінюються виробництвом «культурного продукту» та його споживанням. Якщо перший тип взаємодії можна охарактеризувати такими поняттями як багатомірність і багатоплановість, різноманітність, індивідуальність, унікальність, активність, то другому типу притаманні такі характеристики як стандартність, безликість, взаємозамінюваність, масовість, пасивність і автоматизм. Якщо феномен «справжньої» культури є практично невичерпним з точки зору його осягнення, і кожне нове покоління розкриває в ньому нові сенси, то «культурний продукт», як і будь-який продукт, споживається «тут і тепер» остаточно, оскільки єдиний, закладений в ньому сенс – це чуттєве задоволення, яке, втім, іноді може маскуватися під задоволення інтелектуальне (феномен «інтелектуального чтива»). Також «культурна індустрія», на відміну від «справжньої» культури, не залишає, на думку Т.Адорно, місця уяві і мисленню.

На рівні, позбавленому індивідуальності, активності, уяви, мислення, міжкультурний діалог стає неможливим, оскільки відсутні його суб’єкти. Можливим є лише обмін культурними «продуктами» і «благами» – тобто, симуляція діалогу і культурного життя взагалі. [9].

Попри марксистське ідеологічне підґрунтя і досить відмінний від сучасного соціально-політичний контекст її створення дана теорія абсолютно об’єктивно розкриває обмеження для міжкультурного діалогу, що не є зовнішніми, а містяться у самій природі сучасної масової культури, яка нині займає домінуючі позиції, формує моделі і тренди для культурної діяльності

загалом і, завдяки сучасним засобам масової комунікації, має практично необмежений вплив на суспільну свідомість.

Висновки. Глобальні суспільно-політичні трансформації і гуманітарні катастрофи XX ст. радикально змінили уявлення людини про світ, суспільство, саму себе, передумови і сенс власного існування. Так само змінилися уявлення про культуру як основу людського буття, базис її ідентичності. Результатом став «антропологічний поворот» у суспільній свідомості і науковому дискурсі, в результаті якого кожне явище суспільного життя, релігії, національної і світової політики тощо мало оцінюватися за критерієм людськості, тобто, його значення для виживання, збереження і розвитку людини, а не з точки зору класових, державних та інших загальних інтересів, які фактично є засобами відчуження сутності людини від неї самої.

У сучасній антропологічної проблематиці однією з ключових є проблема цілісності особистості, оскільки в ній концентруються проблеми сенсу і мети людського існування. Досягнення цілісності можна вважати метою особистості і з індивідуальної, і з соціальної точки зору, оскільки вона тотожна її самореалізації, тобто, найбільш повному розвитку і розкриттю у практичній діяльності всіх можливостей людини, даних їй природою, освітою, вихованням, соціальним оточенням.

Вплив зазначених чинників, у тому числі, і природного, на формування людини здійснюється крізь призму культурного контексту, тому можна сказати, що людина цілком і повністю формується культурою, до якої належить. Однак ті ж історичні обставини, що проблематизували людину як основоположну даність її власного буття, проблематизували і культуру як основу її становлення і розвитку. За умов, коли і перша, й друга сприймаються не стільки як константні даності, скільки як динамічні заданості, зростає значення особистого вибору і особиста відповідальність за цей вибір. Найбільш адекватною формою міжособистісної і міжкультурної взаємодії стає діалог, в якому людина, не втрачаючи себе, здатна вийти за власні межі, тобто, досягти цілісності своєї особистості і повноти буття, неможливої в умовах атомарного буденного існування.

Міжкультурний діалог для людини і суспільства має не лише зовнішній, горизонтальний, але й внутрішній, вертикальний вимір, оскільки лише у діалозі з минулим, а не сліпим слідуванням традиції, досягається можливість інтеграції культурного досвіду попередніх поколінь як основи подальшого розвитку спільноти та особистості.

Література / References:

1. К. Гирц. Интерпретация культур / Гирц К. – М.: РОССПЭН, 2004. – 560 с.

C. Geertz. Interpretatsia cultur / Geertz C. – M.: ROSSPEN, 2004. – 560 p.

2. М. Бубер. Два образа веры / Бубер М. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1999. – 592 с.

M. Buber. Dva obraza very / Buber M. – M.: OOO “Firma “Izdatelstvo AST”, 1999. – 592 p.

3. Хейлз Кетрін Н. Як ми стали постлюдством: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. – 2-ге видання / Н. Кетрін Хейлз – К.: Ніка-Центр, 2013. – 426 с.

Hayles Katherine N. Jak my staly postludstvom: Virtualni tila v kibernetytsi, literature ta informatytsi. – 2-ge vydannia / N. Katherine Hayles – K.: Nika-Tsentr, 2013. – 426 p.

4. Скубашевська Т.С. Мовні стратегії у формуванні міжкультурного діалогу у європейському просторі (соціально-філософський аналіз). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук [Електронний ресурс] / Т.С. Скубашевська. – Режим доступу: http://www.lib.ua-ru.net/inode/4560.html

Skubashevska T.S. Movni strategii u formuvanni mizhkulturnogo dialogu u evropeiskomu prostori (socialno-filisifskij analiz). Avtoreferat dysertazii na zdobuttia naukovogo stupenia kandydata filosofskih nauk [Electronnyj resurs] / T.S. Skubashevska. – Rezhym dostupu: http://www.lib.ua-ru.net/inode/4560.html

5. Brie, Mircea and Polgar, Istvan and Chirodea, Florentina (2012): Cultural Identity, Diversity and European Integration. Introductory Study. Published in: Annals University of Oradea. International Relations and European Studies , Vol. Supple, No. European Union. Identity, Diversity and Integration (2012): pp. 7-20 [Електронний ресурс] / Mircea Brie, Istvan Polgar, Florentina Chirodea. – Режим доступу: http://mpra.ub.uni-muenchen.de/44311/

Brie, Mircea and Polgar, Istvan and Chirodea, Florentina (2012): Cultural Identity, Diversity and European Integration. Introductory Study. Published in: Annals University of Oradea. International Relations and European Studies , Vol. Supple, No. European Union. Identity, Diversity and Integration (2012): pp. 7-20 [Electronnyj resurs] / Mircea Brie, Istvan Polgar, Florentina Chirodea. – Rezhym dostupu: http://mpra.ub.uni-muenchen.de/44311/

6. Ю. М. Лотман. Символ в системе культуры. // Лотман Ю.М. Избранные статьи. Т. 1. – Таллинн, 1992. – С. 191-199 [Електронний ресурс] / Лотман Ю. М. – Режим доступу: http://www.philology.ru/literature1/lotman-92e.htm

J. M. Lotman. Simvol v sisteme cultury. // Lotman J. M. Izbrannye stat’i. T. 1 – Tallinn, 1992. – p. 191-199 [Electronnyj resurs] / Lotman J. M. – Rezhym dostupu: http://www.philology.ru/literature1/lotman-92e.htm

7. К. Г. Юнг. Aion / Юнг К. Г. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 1997 – 336 с.

C. G. Jung. Aion / Jung C. G. – M.: “Refl-book”, K.: “Vakler”, 1997 – 336 p.

8. М. Элиаде. Ностальгия по истокам [Електронний ресурс] / Элиаде М. – Режим доступу: http://www.litmir.net/bd/?b=151552

M. Eliade. Nostalgia po ictokam [Electronnyj resurs] / Eliade M. – Rezhym dostupu: http://www.litmir.net/bd/?b=151552

9. Theodor Adorno and Max Horkheimer. The Culture Industry: Enlightenment as Mass Deception [Електронний ресурс] / Adorno Theodor, Horkheimer Max. – Режим доступу: http://www.stanford.edu/dept/DLCL/files/pdf/adorno_culture_industry.pdf

Theodor Adorno and Max Horkheimer. The Culture Industry: Enlightenment as Mass Deception [Electronnyj resurs] / Adorno Theodor, Horkheimer Max. – Rezhym dostupu: http://www.stanford.edu/dept/DLCL/files/pdf/adorno _culture_industry.pdf

Литвиненко А.Н. Диалог культур и целостность личности.

В статье рассматриваются исторические и социально-политические причины возникновения в общественном сознании и научном дискурсе XX в. проблемы целостности личности как центральной антропологической проблемы нашего времени. Анализируется влияние на ее разрешение диалога культур, как наиболее перспективной формы межкультурного взаимодействия, а также внутренние предпосылки, делающие возможным данный диалог. Предлагается видение культуры как главного, интегрального фактора формирования личности, поскольку она опосредует влияние на человека социальных факторов, как последние, в свою очередь, опосредуют влияние природных факторов.

Ключевые слова: культура, личность, диалог, целостность, идентичность.

Lytvynenko O. Dialogue of cultures and integrity of personality.

The article examines the historical and socio-political causes of the appearance in the public consciousness and scientific discourse in the 20-th century of the problem of integrity of personality as a central anthropological issue of our time. It also analyzes the impact of the dialogue of cultures in its resolution as the most promising form of intercultural communication, as well as internal conditions that make this dialogue possible. It offers the vision of culture as the principal integral factor in the formation of personality because it mediates the influence of social factors on a person the same way as the latter mediate the influence of natural factors. According to this vision, the culture is a total, dialogical by its nature basement of human existence. This awareness opens new possibilities of understanding of modern cultural processes in the global anthropological prospective. Dialogue of Cultures, which allows to preservation of the spiritual integrity of a society and of an individual, has not only the synchronous, horizontal dimension, but also the diachronic, vertical one. The latter is even more important because the loss of the capacity for inner dialogue is tantamount to a loss of a critical attitude to one's own historical heritage which entails inadequate self-esteem and a loss of orientation in a social and personal space. It may result, both for society and for an individual, in a crisis of identity, which may output either in marginalization and degradation or in a new stage of development on the ways of restoration and improvement of the dialogical potential of culture.

Key words: culture, personality, dialogue, integrity, identity.